

Nr 184.

Av herr **Staaft**, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till instruktion för riksdagens militieombudsman.

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 5 i vad den avser instruktion för riksdagens militieombudsman, tillåter jag mig härmed framhålla följande:

I 2 § av den föreslagna instruktionen heter det, att militieombudsmannen särskilt skall övervaka efterlevnaden av bl. a. »bestämmelser om förråd, utrustning och dylikt, som avser krigsberedskap». Den, att döma efter de tillkallade sakkunnigas motivering, avsiktliga begränsning i militieombudsmannens verksamhetsområde, som innehålles i det för övrigt vaga och mångtydiga ordet »dylikt» synes icke äga fog. Det torde vara ett synnerligen allvarligt behov att erhålla en folkrepresentativ kontroll över, att alla bestämmelser, som avse landets försvarsberedskap, noggrant efterlevas. Ej heller bör det finnas något hinder för, att militieombudsmannen må utöva sådan kontroll. Vad sakkunniga i motsatt riktning antytt och söka grunda på ett mera allmänt resonemang om de lämpliga gränserna för militieombudsmannens befogenhet skall här nedan i annat sammanhang bemötas.

3 § i instruktionsförslaget lyder sålunda: »Det tillkomme ej militieombudsmannen att ur militärteknisk synpunkt utöva tillsyn å militära anordningar».

Såsom huvudgrund för denna bestämmelse anföra de sakkunniga, att det vilande grundlagsförslaget, vilket såsom kvalifikation för militieombudsmannen uppställer fordran på »lagkunskap», däremot icke hos honom förutsätter militär fackkunskap. Därav, säga de sakkunniga, synes bliva en given följd, att hans kontrollerande myndighet icke kan vara avsedd att omfatta vissa rent fackmässiga sidor av försvarsväsendets organisation och verksamhet. Efter att ha påpekat att gränsen för hans verksamhets-

område dock icke kan uppdragas så, att frågor av militärteknisk natur utan vidare ställas utanför detsamma, ävensom att de flesta angelägenheter inom försvarsväsendet i större eller mindre form äro av denna natur, och att icke någon undersökning, vare sig av förvaltningen av de till försvaret anslagna medel eller av de värnpliktigas behandling och vård egentligen kan ske, utan att frågor av militärteknisk art beröras, yttra de sakkunniga: »Vad som bör undantagas synes därför vara icke vissa militära frågor utan allenast sådan granskning av förekommande frågor, för vilka erfordras en fackkunskap, som militieombudsmannen icke kan förutsättas besitta». Och det är åt denna tanke, som de sakkunniga sökt giva uttryck genom formuleringen av 3 §.

Hela den sålunda angivna och utvecklade huvudgrunden för bestämmelsen i 3 § synes mig icke hållbar. Det är riktigt, att militieombudsmannen icke förutsättes äga militär fackkunskap. Men det kan icke vara riktigt, då de sakkunniga anse såsom en given följd däray, att hans kontrollerande myndighet icke skulle kunna omfatta vissa rent fackmässiga sidor av försvarsväsendets organisation och verksamhet, samt att därifrån bör undantagas sådan granskning av förekommande frågor, för vilka erfordras en fackkunskap, som militieombudsmannen icke kan förutsättas besitta.

Det förefaller, som om de sakkunniga härvid sammanblandat två alldeles skilda begrepp: en kontrollör med befogenhet att anbefalla rättelser i uppdragade missförhållanden å ena sidan, och å den andra en kontrollör med rätt allenast att till andra myndigheter, vilka hava avgörandet i sin hand, bringa sina iakttagelser, uppfattningar och hemställanden, vare sig i form av åtal eller blott anmälan. En kontrollör av förra slaget måste naturligtvis hava fackkunskap på det område, han är satt att kontrollera. Men en kontrollör av senare slaget — och en sådan är militieombudsmannen — behöver det för visso icke. Åklagare — man kan väl säga utan undantag — sakna fackkunskap i en mängd ämnen, som de måste behandla. Utan att på förhand vara fackkunnig i navigation måste en åklagare understundom utföra åtal för brott mot sjölagen, utan att vara fackkunnig i frågor om brännvinsbränning, måste han åtala brott mot brännvinstillverkningsförordningen o. s. v. Med hjälp av fackkunniga måste åklagaren i sådana fall förskaffa sig den för sakens utredning nödiga insikten. Ja, även för att utföra ett åtal efter allmänna strafflagen måste han ofta förskaffa sig ganska ingående kännedom om tekniska detaljer av mångahanda slag för att kunna uppfatta och utreda de faktiska förhållandena.

Det sagda bör vara tillräckligt för att visa, att de sakkunnigas åsikt därom, att militieombudsmannens kontrollerande verksamhet måste lagligen inskränkas till följd av hans brist på militär fackkunskap, icke kan anses riktig.

Det vill emellertid därjämte synas påtagligt, att den begränsning, som genom 3 § föreslagits, innebär stora betänkligheter. Visserligen medgiver jag, att, beträffande åtskilliga militära anordningar, det varken vid planläggandet av militieombudsmannaämbetet funnits någon avsikt, ej heller torde förefinnas något egentligt behov av eller ens vara lämpligt att indraga dem under militieombudsmannens tillsyn. Men jag befarar, att genom stadgandet i 3 § även många förhållanden, som alltid tänkts komma under hans granskning och även så böra göras, skulle falla utanför densamma. Och denna farhåga växer, när jag läser vissa uttalanden i motiveringen för de tillkallade sakkunnigas förslag. Det heter däri: »Såsom exempel på de förhållanden inom försvarsväsendet, där det militärtekniska måste anses vara dominerande, må nämnas planer för krigsmaktens sammandragning eller verksamhet under krigstid eller vid krigsfara, frågor om övningarnas tekniska anordning, frågor om konstruktionen av vapen och annan för krigsbruk avsedd materiel, av krigsfartyg samt av rikets fästningsverk och andra fasta försvarsanstalter».

Vad här säges rörande frågan om övningarnas tekniska anordning, utvecklas några rader längre ned sålunda, att det icke skall tillkomma militieombudsmannen »att kontrollera övningarnas militära lämplighet, men väl att tillse, att de icke innebära oskäligen ansträngning av manskapet». Härutav skulle, så vitt jag förstår, följa, att om t. ex. en regementschef, vilken ju enligt gällande föreskrifter äger en ganska stor frihet att efter eget omdöme anordna utbildningen av det honom anförtrodda truppförband, begagnade sig av denna frihet på ett sådant sätt, att han uppenbarligen försummade det för kriget nödvändiga för onyttig paradexercis, så skulle militieombudsmannen ej hava befogenhet att något åtgöra. Jag känner mig förvissad, att den allmänna meningen, som i det nya ämbetet just sett en garanti bl. a. för en nyttig användning av de stora uppoffringar, folket gör för försvaret, skulle känna sig allt annat än tilltalad av ett sådant resultat. I det nyss anförda stycket ur motiveringen nämndes även frågor om konstruktionen av vapen och annan för krigsbruk avsedd materiel. I den vidare utvecklingen heter det: »om t. ex. en militäranskaffning skett på sådant sätt, att statsverkets ekonomiska intressen, med överträdelse av gällande bestämmelser eller annorledes icke, vederbörligen iakttagits, om det anskaffade vidlades av brister, angående vilka han (militieombudsmannen) kunnat

bilda sig en tillförlitlig uppfattning, skall han vara befogad att ingripa». Detta skulle ju efter orden innebära, att om militieombudsmannen vid domstol anhängiggjorde talan mot några officerare för vårdslöshet eller oförstånd i fråga om en vapenanskaffning på den grund att vissa brister vidlådde de anskaffade vapnen, så skulle, i händelse invändning gjordes därom, att ärendet ej hörde under militieombudsmannens åtalsrätt, vederbörande domstol förberedelsevis pröva, huruvida militieombudsmannen kunnat bilda sig en tillförlitlig uppfattning om de brister, han påstår förefinnas hos de anskaffade vapnen. Detta vore emellertid så orimligt, att de sakkunniga näppeligen kunna hava avsett att så skulle tillgå. Åtalsrätten måste bestämmas efter fasta regler, ej efter dylika ytterst vaga förutsättningar. Men då kommer också utan allt tvivel domstolen att avvisa målet på den grund, att militieombudsmannen icke emot 3 § får öva tillsyn över militära anordningar ur militärteknisk synpunkt. Och i sådant fall gäller om detta exempel det samma som om det förra, nämligen, att det förvisso skulle bli en stor besvikelse, ifall det befunnas, att militieombudsmannen ej ägde ingripa emot uppenbart oförstånd i fråga om anskaffningen av vapen.

Det anförda torde vara tillräckligt för att motivera min uppfattning av, att bestämmelsen i 3 § icke är tillräddig. Emellertid vill jag — detta är redan förut antytt — härmed alldeles icke hava sagt, att jag icke förstår den känsla, som de sakkunnige haft av att det utan tvivel finnes åtskilliga ämnen, som militieombudsmannen icke bör anse sig kallad att upptaga till behandling. Om exempelvis en fältmanöver är planlagd på ett sätt, som någon militär finner mindre lyckligt i rent strategiskt avseende, och han skulle göra anmälan därom till militieombudsmannen, bör denne för visso lägga en sådan anmälan till handlingarna. Om under en sådan manöver någon befälhavare begått något taktiskt missgrepp, bör även en sådan fråga utan tvivel anses tillhöra den militära kritiken att bedöma, men näppeligen av militieombudsmannen göras till föremål för någon behandling.

Men om jag ock är ense med de sakkunniga därom, att sådana frågor inom försvarsväsendet förekomma, som icke lämpa sig för militieombudsmannen, kan jag däremot icke se möjlighet att finna en formulering, varigenom dessa frågor skulle uteslutas från hans verksamhetsområde, utan att andra frågor, med vilka detta alls ej borde vara fallet, komme att följa med. Lyckligtvis torde det efter min mening icke heller vara behöfligt att söka i instruktionen åstadkomma någon gallring av antydd art. Det finnes ju icke ringaste anledning att antaga, att militieombudsmannen själv icke skulle förfara med erforderlig urskillning och grannlaghet.

Och om han icke gjorde det, skulle han snart bliva vederbörligen korrigerad, genom att hans framställningar icke vunne framgång vid domstolarne. Ty man bör alltid hålla för ögonen, att militieombudsmannen endast är åklagare och varken har något judiciellt eller administrativt avgörande i sin hand. Den från något håll framkomna farhågan, att han skulle med positiva föreskrifter blanda sig i officerarnas militära befäl, saknar ju all grund. Därtill skulle instruktionen i intet fall giva honom någon möjlighet.

I 9 § av instruktionen föreslås bestämmelser avseende att trygga militieombudsmannens rätt att närvara vid domstolars och ämbetsverks överläggningar och beslut samt att tillförsäkra honom nödig tillgång till protokoll och handlingar. Då emellertid en väsentlig sida av militieombudsmannens verksamhet måste bliva den som har avseende på krigsmäns behandling och omvårdnad, lärer uttrycklig bestämmelse böra givas därom, att han skall äga närvara vid alla övningar, som avse den militära utbildningen, likasom ock äga tillträde till alla till krigsmakten hörande etablissement och inrättningar.

Slutligen två allmänna erinringar beträffande den nu ifrågavarande nya statsinstitutionen. Den första är den, att militieombudsmansämbetet ju i stort sett är en utbrytning ur justitieombudsmansämbetet — en uppfattning, som den kungl. propositionen i det hela visat sig tillämpa, i några detaljer med en nära nog överdriven noggrannhet. Men då så är, skulle det ju vara egendomligt, om inrättandet av det nya ämbetet, vilket således i princip icke innefattar något nytt utan blott avser att möjliggöra ett effektivt genomförande på ett visst område, där sådant visat sig särskilt påkallat, av redan sekelgamla kontrollprinciper, skulle kompenseras genom eftergifter i fråga om själva dessa kontrollprinciper. Så skulle emellertid bliva fallet, om man nu införde förut okända begränsningar i kontrollrätten. Den andra erinringen är den, att det jämväl måste synas egendomligt, ifall man gäve militieombudsmannen den inskränkta befogenhet i fråga om åtal mot militärpersoner än den som tillkommer underordnade åklagare, av vilkas biträde militieombudsmannen äger att begagna sig vid åtals utförande. Och att t. ex. överkrigsfiskalen äger full befogenhet att beivra fel och överträdelser även ur »militärteknisk» synpunkt torde utan vidare vara klart. Båda dessa erinringar bestyrka riktigheten av den uppfattning, som ovan blivit framställd, nämligen, att det icke kan vara lämpligt att i instruktionen söka giva någon särskild begränsning av militieombudsmannens kontrollerande verksamhet utöver den som redan ligger i grundlagsbestämmelsen, utan att man bör överlåta åt innehavarens egen urskillning att finna de rätta gränserna samt i sista hand lita till det korrektiv mot oför-

ständig ämbetsutövning, som ligger i domstolarnas avgöranden över hans framställningar.

På grund av vad jag sålunda anfört, tillåter jag mig hemställa,

att riksdagen vid bifall till det i Kungl. Maj:ts proposition nr 5 innehållna förslag till instruktion för riksdagens militieombudsman måtte besluta följande ändringar nämligen:

i avseende å andra paragrafen, att det näst sista ledet i densamma måtte erhålla denna lydelse: »Bestämmelser om förråd, utrustning och i övrigt allt som avser landets försvarsberedskap»;

i avseende å tredje paragrafen, att den däri innehållna bestämmelsen måtte utgå; samt

i avseende å nionde paragrafen, att till densamma, sådan den i förslaget lyder, må göras ett tillägg av denna lydelse: »Militieombudsmannen må ävenledes, när han så finner nödigt, äga närvara såväl vid fält- och fälttjänstövningar som vid andra övningar, avseende den militära utbildningen, likasom ock äga tillträde till alla till armén eller marinen hörande etablissemang och inrättningar».

Formella kompletteringar torde verkställas av lagutskottet.

Stockholm den 4 februari 1915.

Karl Staaff.